

УДК 338.43:631.1:338.33

А. І. Лівінський,

канд. с.-г. наук, доцент, Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ЇХ РЕНОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

A. Livinsky,

cand. s.-g. sciences, associate professor, Odessa State Agrarian University, Odessa

FEATURES OF FARMING COMPANIES IN UKRAINE AND THEIR RENOVATION DEVELOPMENT

Статтю присвячено оцінці сучасного стану функціонування підприємств тваринництва в Україні та обґрунтуванню стратегічних напрямів реноваційного розвитку. Ідентифіковано, що нестабільність соціально-економічної ситуації в Україні, низький рівень концентрації капіталу в аграрній сфері, диспаритет цін між сільськогосподарською продукцією і продукцією промисловості та його наслідки зумовили хронічні проблеми у сфері тваринництва. Для підвищення конкурентоспроможності галузі та забезпечення реноваційного розвитку доцільно збільшити поголів'я тварин, поглибити зональну концентрацію й спеціалізацію в ефективно функціонуючих структурах найбільш придатних та традиційних природо-кліматичних зон для забезпечення потреб регіонів, де виробництво продукції тваринництва є неефективним і недостатнім. Запропоновано для забезпечення інтенсифікації виробництва здійснити революційні зрушення, а саме: перехід до інноваційних технологічних систем, комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів.

The article is devoted to the evaluation of the current state of functioning of livestock enterprises in Ukraine and the substantiation of strategic directions of renovation development. It was identified that the instability of the socio-economic situation in Ukraine, the low level of concentration of capital in the agrarian sector, the disparity in prices between agricultural products and products of industry and its consequences have led to chronic problems in the field of livestock farming. In order to increase the competitiveness of the industry and provide for the development of rendering development, it is expedient to increase the number of animals, to deepen zonal concentration and specialization in efficiently functioning structures of the most suitable and traditional environmental and climatic zones in order to meet the needs of regions where livestock production is inefficient and inadequate. It is proposed to make revolutionary changes to ensure the intensification of production, namely, the transition to innovative technological systems, the complex mechanization and automation of production processes.

Ключові слова: тваринництво, аграрне виробництво, реноваційний розвиток, сільськогосподарська продукція, інтенсифікація.

Key words: livestock farming, agrarian production, renovation development, agricultural products, intensification.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор України є системоутворюючою складовою національної економіки, яка формує засади забезпечення суверенітету держави — продовольчу безпеку, а також сприяє дотриманню умов економічної, екологічної та енергетичної безпеки, сприяє розвитку технологічно пов'язаних сфер та секторів національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку села та сільських територій.

Тваринництво, поряд із рослинництвом, є однією з базових складових агропромислового виробництва в усьому світі. Розвиток тваринництва в усіх регіонах України зумовлений природно-кліматичними, економічними і соціальними умовами. Основним завданням галузі є розведення сільськогосподарських тварин (кількісний ріст поголів'я) і підвищення їх продуктивності (якісне поліпшення поголів'я тварин) з метою виробництва високоцінних пере-

Таблиця 1. Собівартість і рентабельність виробництва продукції підприємствами тваринництва

	Собівартість виробництва 1 ц продукції тваринництва, грн		Рівень рентабельності (збитковості) виробництва тваринницької продукції, %	
	2016	в % до 2015	2016	2015
Продукція рослинництва і тваринництва	X	x	37,3	45,6
Продукція тваринництва	X	x	7,7	22,1
Велика рогата худорба на м'ясо	3231,1	111,1	-24,9	-17,9
Свині на м'ясо	2246,8	112,3	-4,6	12,7
Вівці і кози на м'ясо	3793,5	121,9	-35,3	-29,6
Птиця на м'ясо	1319,5	112,1	4,9	-6,1
Молоко	432,8	122,6	18,4	12,6
Яйця курячі, 1000 шт	1077,5	138,2	0,6	60,9
Вовна	3170,7	89,7	-31,8	-61,9
Інша продукція тваринництва	X	x	70,2	67,3

Джерело: [5].

Таблиця 2. Виробництво продукції тваринництва, млн грн

Роки	Господарства усіх категорій		У тому числі			
			сільськогосподарські підприємства		господарства населення	
	продукція сільського господарства	з неї продукція тваринництва	продукція сільського господарства	з неї продукція тваринництва	продукція сільського господарства	з неї продукція тваринництва
2010	187526,1	66934,7	90792,0	25931,4	96734,1	41003,3
2011	225381,8	67819,9	117110,9	27538,0	108270,9	40281,9
2012	216589,8	70746,2	110071,7	29609,1	106518,1	41137,1
2013	246109,4	73978,2	133683,1	32386,1	112426,3	41592,1
2014	251427,2	73719,3	139058,4	33528,9	112368,8	40190,4
2015	239467,3	71028,3	131918,6	32333,9	107548,7	38694,4
2016	254640,5	69588,4	145119,0	31726,4	109521,5	37862,0

Джерело: [5].

важно білкових продуктів харчування [1]. Важливо зазначити, що тваринницька галузь дуже вимоглива і тому будь-які зміни в технології та організації виробництва негативно відображаються на цій галузі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

До аналізу особливостей розвитку тваринництва в Україні одними з перших звернулися О. Бородіна, С. Майстро, О. Могильний, Г. Мостовий, М. Латинін, М. Корецький, О. Саламін, Г. Черевко та ін. Дослідженням проблем розвитку та функціонування тваринницької галузі в Україні присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених С.П. Азізова, В.І. Аранчій, В.І. Бойка, О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, І.С. Трончука та інших. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад реноваційного розвитку аграрного виробництва зробили І.Ю. Гришова, А.Є. Довгань, М.Й. Малік, О.Б. Наумов, Шестаковська Т.А. та інші.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в проведенні аналізу сучасного стану функціонування підприємств тваринництва в Україні та обґрунтуванні перспективних напрямів їх реноваційного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічне призначення тваринництва забезпечувати населення високоякісними, калорійними, дієтичними і вітамінізованими продуктами харчування, а промисловість — сировиною. Екологічне значення полягає в забезпеченні землеробства органічними добривами, внесення у ґрунт яких повертає в природу значну кількість органічної маси, сприяє підвищенню його родючості, вмісту гумусу, розвитку мікрофлори, інтенсифікації ґрунтоутворного процесу і кругообігу речовин в породі. Тому проблемам розвитку тваринництва, удосконаленню чистоти його ведення необхідно надавати особливо важливого значення [2].

У процесі трансформаційних змін і реформування в аграрному секторі відбулися явища, які характеризуються нестійкістю і спадом виробництва. Нестабільність соціально-економічної ситуації, низький рівень концентрації капіталу в аграрній сфері, диспаритет цін між сільськогосподарською продукцією і продукцією промисловості та його наслідки зумовили хронічні проблеми у сфері тваринництва. Масове скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, зниження продуктивності, збитковість виробництва і погіршення якості продукції ставлять під загрозу національну продовольчу безпеку, знижується експортний потенціал країни і погіршується соціальна ситуація в сільській місцевості [3—4].

З огляду на унікальні властивості і провідне місце в структурі АПК важливо комплексне дослідження розвитку тваринництва, створення сприятливих інвестиційних умов і запобігання збитковості виробництва. Україна має великий потенціал для розвитку тваринницької галузі. Південні і центральні райони володіють великими пасовищами і трудовими ресурсами для розвитку тваринництва.

Таблиця 3. Фінансові результати діяльності підприємств тваринництва, млн грн

Рік	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали чистий прибуток		Підприємства, які одержали чистий збиток		Рівень рентабельності (збитковості), %	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	усієї діяльності	операційної діяльності
2015	13742,2	77,9	16229,9	22,1	2487,7	25,4	33,1
2016	7829,3	72,7	9693,4	27,3	1864,1	13,0	16,8

Джерело: [5].

У 2016 р. рівень рентабельності виробництва продукції аграрними підприємствами в цілому склала 37,3% (у 2015 р. — 45,6%), у тому числі виробництва продукції тваринництва — 7,7% (у 2015 р. — 22,1%) (табл. 1) [5].

За даними Державної служби статистики України, середня рентабельність продукції тваринництва (крім малих підприємств) в Україні (за винятком тимчасово окупованій території АР Крим, міста Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) в 2016 р. склала 7,7% [5].

Рентабельним у 2016 р. для тваринників були виробництво курячих яєць (0,6%), молока (18,4%) та м'яса птиці (4,9)%. Разом з тим, сільгосп підприємства, які займаються вирощуванням ВРХ, свиней та овець на м'ясо отримали значні збитки. В цілому, підприємства галузі отримали за реалізовану продукцію 32 млрд грн доходу (табл. 2).

Фінансові результати діяльності підприємств тваринництва представлені у таблиці 3.

Цінова кон'юнктура ринку є сприятливою для розвитку тваринництва. На світових ринках спостерігається підвищення цін на баранину і ягнятину. За 1990—2016 рр. зросли ціни на даний вид продукції на ринках у Китаї в 5 разів, США — в 1,5, Австралії — в 1,1 раз, в Україні навпаки відбулося зниження в 6,5 разів. Зауважимо, що на міжнародних ринках визначаються окремо ціни на баранину і ягнятину, різниця між якими істотна. Так, ціна на баранину на ринках Австралії в 1,7; Нової Зеландії в 1,9 рази нижче ніж на ягнятину. В Україні подібного поділу немає [5—6].

Розглядаючи розвиток галузі тваринництва за природно-кліматичними зонами, варто зауважити, що у зоні Степу, склалися сприятливі можливості для ефективного застосування методів годівлі, відтворення череди, вирощування молодняка та організації праці. Зона має всі необхідні умови для створення хорошої племінної бази.

Таблиця 4. Перспективи у виробничій спеціалізації регіонів

Зона (області, що входять)	Характеристика
1	2
I. Херсонська	Сприятливі природно-економічні умови для вирощування племінного молодняка з можливістю самозабезпечення продукцією власних потреб. Основний напрям спеціалізації господарств зони: виробництво молока, м'яса. Рівень самозабезпечення: низький, має потенціал забезпечення власних потреб у продукції, який повною мірою не використовується. Доцільне створення сімейних ферм
II. Харківська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Запорізька, Миколаївська, Одеська область та області Карпатського регіону (Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська)	Зона охоплює області-лідери з виробництва. Має можливості до промислової переробки, орієнтована на експорт продукції. Основний напрям спеціалізації – комплексне виробництво й переробка продукції: вирощування тварин на м'ясо, виробництво м'ясо продуктів, молока та молокопродуктів. Доцільно створювати великі підприємства на промисловій основі та господарства репродуктори. Рівень самозабезпечення: повністю забезпечує власні потреби в продукції вівчарства з можливістю експорту за межі вказаних областей та за кордон. Доцільно створювати оптові ринки для забезпечення промислових центрів (туристичних міст), експорт в сусідні держави (у зв'язку з близькістю кордонів у Карпатському регіоні та морських кордонів Одеська область)
III. Житомирська, Полтавська, Черкаська, Сумська, Вінницька, Рівненська, Хмельницька, Волинська, Київська, Тернопільська, Чернігівська	Основний напрям спеціалізації – виробництво м'яса. Незважаючи на рівень основної спеціалізації доцільно комплексне виробництво й переробка продукції тваринництва. Рівень самозабезпечення: неповне забезпечення власних потреб регіону. Має потенціал самозабезпечення продукцією. Доцільне створення середніх і малих підприємств

Джерело: систематизовано автором.

Тваринництво Лісостепу й Полісся характеризується такими особливостями:

- надвисока питома вага особистих селянських господарств у структурі виробництва продукції (70—80%), що обумовлено як низькими середньодушовими доходами, так і традиційно високою активністю домогосподарств регіону в сільськогосподарському виробництві;

- відсутність ефективної ринкової інфраструктури, спекулятивні коливання цін;

- високий рівень споживання м'яса у регіоні.

Враховуючи природно-кліматичні умови, географічне положення, економічну спеціалізацію, що склалася, напрями продуктивності, ресурсний потенціал: чисельність поголів'я, обсяги виробництва продукції, наявність племзаводів та племрепродукторів, забезпеченість науковими кадрами, близькість до кордонів, можливостей ринків збуту; кон'юнктуру ринку: попит та пропозицію, економічну ефективність за умови використання всіх видів тваринницької продукції, можна зробити продуктово-територіальну сегментацію регіонів (областей) України.

Кожний з цих регіонів має свої перспективи у виробничій спеціалізації, це можна побачити в таблиці 4.

Перша зона. До першої зони належати Херсонська область. У Херсонській області розташований науковий центр Інститут вівчарства Асканія-Нова (Херсонська область), який займається вдосконаленням технології вирощування племінного молодняку й виробництва тваринницької продукції та надає інформацію господарствам і населенню про досягнення науки. Тут сконцентровано значний науковий потенціал, у тому числі й з переробки продукції, який до цих пір залишається не повністю реалізованим.

Оскільки зазначена зона має потужну наукову й селекційно-племінну базу, то необхідним є відновлення роботи племінних господарств, що сприятиме покращенню генетичних якостей, зростанню продуктивності, здешевленню племінного молодняку. Доцільно тут у перспективі сконцентрувати вирощування племінних тварин у спеціалізованих підприємствах — племінних заводах та фермах. Неплемінних тварин, доцільніше, вирощувати у особистих підсобних господарствах.

Для цих регіонів обов'язковою умовою є ведення тваринництва у поєднанні з іншими галузями аграрного виробництва, зокрема рослинництвом, що дає змогу ефективно кори-

стовувати матеріально-технічні засоби та трудові ресурси й забезпечує ефективну діяльність.

Друга зона. Передбачає промислове виробництво продукції тваринництва, орієнтоване на експорт (впровадження прогресивних організаційно-технологічних рішень та технічних засобів) та будівництво міжгосподарських переробних підприємств.

На території Харківської області розміщено найпотужніший науковий центр — Інститут тваринництва України.

Ця зона утримує найчисельніші череди тварин, завдяки чому має великі потенційні можливості для нарощування обсягів виробництва продукції. Для цього регіону характерний високий рівень споживання м'яса.

Перспективним є розвиток молочного напрямку: вітчизняний ринок молока й продуктів переробки не повністю насичений, існує можливість виробництва широкого асортименту продукції, для забезпечення конкурентоспроможності на ринку та зниження ризиків. Негативи: недостатність на вітчизняному ринку продуктивних тварин високої генетики [6; 7].

У другій зоні потрібно комплексно використовувати всі види продукції, робити часткову або повну їх переробку, фасування та пакування в тару. За умов розвитку транспортної інфраструктури необхідна налагоджена структура збуту продукції за прямими зв'язками переробним, торговим підприємствам, у сферу громадського харчування.

Третя зона характеризується вирощуванням переважно неплемінних тварин в особистих селянських господарствах. Необхідне залучення більшої кількості сільськогосподарських підприємств до вирощування й виробництва продукції тваринництва. Втім, у цій зоні є потужні підприємства, які працюють на інноваційній основі, зокрема із застосуванням сучасної системи вентиляції та освітлення приміщень відповідно до технологічних норм, на високому рівні знаходиться забезпеченість кормами та вітамінно-мінеральними концентратами, застосування вакцинації. Області цієї зони в майбутньому можуть забезпечувати власні потреби в продукції тваринництва за рахунок власного виробництва. Тут доцільне створення середніх і малих підприємств (200—500 голів) та вирощування тварин в особистих селянських господарствах.

Отже, ця зона має бути орієнтована на виробництво високоякісної конкурентоспроможної продукції, особливо м'ясної, дрібними

виробниками, їх інтеграція з переробними підприємствами, створення відповідної системи заготівлі [8].

Отже, для підвищення конкурентоспроможності галузі та забезпечення реноваційного розвитку доцільно збільшити поголів'я тварин, поглибити зональну концентрацію й спеціалізацію в ефективно функціонуючих структурах найбільш придатних та традиційних природо-кліматичних зон для забезпечення потреб регіонів, де виробництво продукції тваринництва є неефективним і недостатнім. Необхідне наукове обґрунтування формування ареалів ефективного виробництва продукції вівчарства, що можуть бути покладені в основу розробки комплексних цільових програм планування та прогнозування зонального й регіонального розміщення. При орієнтації на виробництво м'яса найбільш сприятливими є умови II зони, де доцільно створювати великі спеціалізовані господарства. В регіонах, де тваринництво сконцентроване здебільшого в особистих селянських господарствах і не є основною спеціалізацією — створення сімейних ферм та інших підприємницьких структур.

Окрім використання природно-економічних територіальних особливостей, потрібна розробка регіональних програм щодо підтримки найбільш сприятливих зон розвитку тваринництва та вітчизняних виробників якісної тваринницької продукції.

У аграрному виробництві процес реновації відбувається повільно, по-суті, еволюційно — переважно шляхом удосконалення діючих технологій, часткової модернізації машин й устаткування. Для інтенсифікації ж виробництва потрібні революційні зрушення — перехід до інноваційних технологічних систем, комплексної механізації й автоматизації виробничих процесів. Дотримання зазначених вище умов багато в чому залежить від науково-технічної політики, яка повинна бути спрямована насамперед на подолання нерівномірності й некомплексності технічного оснащення аграрного виробництва, які склалися. В умовах, коли одні технологічні операції всередині галузі оснащені новою технікою, а інші, суміжні з ними, не забезпечені нею в необхідній кількості, не можна домогтися повної механізації, а отже, і активізації інноваційного розвитку. Більше того, закладені в новій техніці потенціальні можливості інтенсифікації аграрного виробництва в цих умовах реалізуються лише частково, і настає такий момент, коли інтенсивність виробництва починає стримуватися, темпи зро-

стання продуктивності сповільнюються, знижується фондовіддача. Далі одні операції технологічного процесу здійснюються на основі нової техніки (основне виробництво), на інших же, особливо допоміжних використовується багато ручної праці. Такий стан пов'язаний з нерівномірністю технічної оснащеності підприємств агропромислового виробництва [9—11].

Великим резервом поглиблення інтенсифікації аграрного виробництва є подолання некомплексності його технічного оснащення шляхом механізації допоміжних процесів. Не менш важливими резервами слід вважати переоснащення основного виробництва досконалішою технікою, впровадження інноваційних технологій. Оснащення технічними засобами допоміжного виробництва — матеріальна основа інтенсифікації аграрного виробництва.

При вдосконаленні технічної політики необхідно виходити з того, що переозброєння аграрного виробництва на нинішньому етапі розвитку — найбільш прогресивна форма відтворення основних фондів, тому що воно здатне забезпечити комплексне оновлення виробництва й на цій основі прискорити процес інноваційного розвитку. Вкрай важливо реалізувати такі напрями технічного розвитку й застосувати такі види техніки, за допомогою яких можна активно реалізувати основні принципи технічної політики.

З багатьох напрямів інноваційного розвитку цілям інтенсифікації виробництва найбільшою мірою відповідають такі, як автоматизація й комплексна механізація, хімізація, меліорація земель на базі нової сільськогосподарської техніки. Звичайно, названі напрями не вичерпують усіх досягнень науки, але за рівнем розробленості, за широтою сфери можливого використання в сільськогосподарському виробництві вони найбільшою мірою відповідають його інтенсифікації.

ВИСНОВОК

Отже, тваринництво є одним з найбільш складних комплексів серед інших галузей агросфери, від розвитку якого багато в чому залежить продовольча безпека країни. Тому система ведення тваринництва, що інтегрує вирішення всього комплексу проблеми збільшення обсягу виробництва продуктів тваринництва, їх збереження і поліпшення якості в умовах ринку, повинна представляти собою науково обґрунтовані моделі організації раціональної побудови сільськогосподарського виробництва

продукції тваринництва та інших суміжних галузей АПВ.

Вирішення проблем реновації та розвитку підприємств тваринництва вимагає комплексного підходу, формування єдиної стратегії і механізму розвитку підприємств на основі міжгалузевої інтеграції і активізації інноваційних процесів. Реновація тваринництва має ґрунтуватися на перебудові моделі його ведення за мережевим принципом на основі розробки прогресивних ресурсозберігаючих маловитратних механізованих технологій виробництва і переробки продукції по замкнутому циклу з використанням новітніх проектно-технологічних рішень.

Література:

1. Гришова І.Ю. Пріоритетні напрями реструктуризації як метод підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / І.Ю. Гришова, О.В. Митяй // Економічний простір. — 2015. — № 100. — С. 125—135.

2. Довгань Л.Є. Стратегічне управління [Текст]: навч. посіб. / Л.Є. Довгань, Ю.В. Каракай, Л. П.Артеменко 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2011. — 440 с.

3. Малік М.Й. До питання сталого розвитку сільських територій / М.Й. Малік // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 51—55.

4. Наумов О.Б. Стратегічні вектори державного регулювання агропромислового виробництва: інструменти та методи консолідації ресурсів розвитку / О.Б. Наумов, Л.М. Наумова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2017. — № 4. — С. 93—100.

5. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2016 рік. — К.: ДССУ, 2017. — 120 с.

6. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: монографія / Н.К. Васильєва // Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ. — 2007. — С. 348 с.

7. Щербата М.Ю. Управління оборотними активами молокопереробних підприємств АПВ / М.Ю. Щербата // Бізнес-навігатор. — 2014. — № 1. — С. 155—159.

8. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L. The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness / I. Ju. Gryshova, T. L. Shestakovska // The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2017. — № 2. — P. 128—133.

9. Gryshova I.Yu. Ukrainian labour migration in the Czech Republic / Wadim Strielkowski,

I.Yu. Gryshova // Scientific bulletin of Polissia. — 2016. — № 4 (8). — С. 224—231.

10. Gryshova I.Yu., Shestakovska T.L. The institutional provision of the development of the consumerism in Ukraine: challenges and perspectives // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2017. — № 3. — С. 54—62.

References:

1. Hryshova, I.Yu. and Mytiaj, O.V. (2015), "Priority directions of restructuring as a method of increasing the competitiveness of agrarian enterprises", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 100, pp. 125—135.

2. Dovhan', L.Ye. Karakaj, Yu.V. and Artemenko, L.P. (2011), *Stratehichne upravlinnia [Strategic management]*, Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

3. Malik, M.J. (2008), "On the issue of sustainable development of rural territories", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 51—55.

4. Naumov, O.B. (2017), "Strategic vectors of state regulation of agro-industrial production: tools and methods of consolidation of development resources", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 4, pp. 93—100.

5. DSSU (2017), *Realizatsiia produktsii sil's'kohospodars'kymy pidpriemstvamy za 2016 rik [Implementation of agricultural products by 2016]*, DSSU, Kyiv, Ukraine.

6. Vasyli'ieva, N.K. (2007), *Matematychni modeli innovatsijnoho rozvytku v aharnij ekonomitsi [Mathematical models of innovation development in the agrarian economy]*, RVV DDAU, Dnipropetrovsk, Ukraine.

7. Scherbata, M.Yu. (2014), "Management of working assets of dairy processing enterprises", *Biznes-navihator*, vol. 1, pp. 155—159.

8. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The asymmetry of the resource configuration and its destructive impact on the capitalization of agribusiness", *The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, vol. 2, pp. 128—133.

9. Strielkowski, W. and Gryshova, I.Yu. (2016), "Ukrainian labour migration in the Czech Republic", *Scientific bulletin of Polissia*, vol. 4 (8), pp. 224—231.

10. Gryshova, I.Yu. and Shestakovska, T.L. (2017), "The institutional provision of the development of the consumerism in Ukraine: challenges and perspectives", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 3, pp. 54—62.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2018 р.